

KİTAP İNCELEMESİ
KÜLTÜREL EMPERYALİZM*

Şeyda Nur KOCA PEKER**

Öz

Tomlinson, Kültürel Emperyalizm çalışmasını çok boyutlu olarak alanyazındaki kuramlar çerçevesinde tartışmalı bir dille kaleme almıştır. Kültürel emperyalizmi öncelik olarak söylem boyutuyla daha sonra medya emperyalizmi, milliyet söylemi ile ilişkili biçimde kültürel emperyalizm, kapitalizm kültürü ve modernlik, kalkınma kavramları bağlamında ele almıştır. Tomlinson nihai olarak çalışmasında kültürel emperyalizm söyleminin yaratıcı, bu söylemi yaratan ve söylemi geliştiren etkenleri sıralamaktadır. Bu noktada kültürel emperyalizm "Kim konuşuyor?" sorusunu sıklıkla okuyucuya sormaktadır.

Anahtar Kelimeler: John Tomlinson, Kültürel Emperyalizm, Kitap İncelemesi

Book Review

Abstract

Tomlinson has written the Cultural Imperialism study in a multidimensional way within the framework of the theories in the literature. He dealt with cultural imperialism primarily with the dimension of discourse, then media imperialism in relation to the discourse of nationality, in the context of cultural imperialism, the culture of capitalism and modernity, and development concepts. Tomlinson finally lists the factors that create, create, and develop the discourse of cultural imperialism in his work. "At this point, cultural imperialism often asks the reader the question, 'Who is speaking?'.

Keywords: John Tomlinson, Cultural Imperialism, Book Review

*Tomlinson, John, 2020, *Kültürel Emperyalizm*, (E. Zeybekoğlu, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, 289 S.

**Arş. Gör., Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.
snkoca@beu.edu.tr; ORCID: 0000-0001-5707-202X

Bu çalışmada eleştirel teorisyen John Tomlinson'ın Kültürel Emperyalizm başlıklı çalışmasının değerlendirilmesi sunulmaktadır. Yazar Tomlinson çalışmasında, emperyalizmin soykütüksel bir yöntem çerçevesinde çok boyutlu olarak tartışmalı bir dille kaleme almıştır. Kültürel emperyalizmin kavramsal boyutunu temelde söylem boyutuyla daha sonra medya emperyalizmi, milliyet söylemi ile ilişkili biçimde kültürel emperyalizm, kapitalizm kültürü ve modernlik, kalkınma kavramları bağlamında ele almıştır. Tomlinson nihai olarak çalışmasında kültürel emperyalizm söyleminin yaratıcı, bu söylemi yaratan ve söylemi geliştiren etkenleri sıralamaktadır. Bu noktada kültürel emperyalizmi "Kim konuşuyor?" sorusunu sıklıkla okuyucuya sormaktadır.

Çalışmasının birinci bölümü olan *Kültürel Emperyalizm Söylemi* başlıklı bölümünde ilk olarak Üçüncü Dünya Ülkeleri kapitalist bir sınıflandırması içerisindeki bir ülkede televizyon izleme eylemine ait görsel¹ üzerinde durduğu söylenebilmektedir. Bu noktada Tomlinson kültürel emperyalizmi kapitalist araçsallarla birey ve toplum üzerindeki tahakkümüne dikkat çekmektedir. Yazar öncelikle kültürel emperyalizm kavramını A. Mattelart, A. Bullock, O. Stallybrass, M. Barker, R. Williams, E. B. Taylor, R. Robinson kuramcılarının görüşlerini kaleme alarak yorumlamalarda bulunmaktadır. Yazar genel bağlamda kültürel emperyalizm söylemi iki görüş üzerinden açıklamaktadır. Kültürel emperyalizm söylemine dair ilk görüş, ekonomik ve siyasi bir güç olduğu ve bu kavramın ortaya çıkışının siyasi ve ekonomik alanda sömürgeciliklerin modern topluma yansımaları olduğudur (Çalışmaya göre M. Barker ve R. Williams bu görüşü savunmaktadır). Bununla dışında diğer bir görüş ise kültürel emperyalizmin kültürün ve kolektivitenin unsuru olduğu ve tüm insanlığın kültürünün yaşam tarzlarının oluşumu olduğudur (E. B. Taylor savunusu bu yönde olmuştur). Öte yandan yazar, kültürel emperyalizme ait bazı görüşlerin kavramsal açıdan medya emperyalizmine denk olduğu veya tüketim alışkanlıklarının çıktısı yönünde olduğunu belirtmektedir. Yazar Tomlinson'a göre (2020, s. 21) kültürel emperyalizm, çağdaş dünyada sadece ekonomik ve siyasi alanlarda değil tüm toplumsal alanlarda hâkim kültürün topluluklar üzerindeki tahakküm biçimidir. Kültürel tahakküm ve insanlığın tüm yaşantısının ortak mirası görüşleri çerçevesinde Tomlinson, kültürel değerleri korumayı amaçlayan fakat kültürel tahakküm sahibi Batı toplumunun oluşumu olan UNESCO üzerinde durmaktadır. UNESCO'nun amaç olarak tüm toplumların kültürel miraslarını korumayı amaçladığını fakat bu amacı gerçekleştirirken

¹ Görselde temel ihtiyaçları geri planda bırakarak televizyona odaklanan bir aile görüntüsü sunulmaktadır.

politik ve ekonomik alanda gücünün de söz konusu olduğunu belirtmektedir (Tomlinson, 2020, s. 24-25). UNESCO kültürel mirası koruma amacını gerçekleştirirken kültürel emperyalizme yakın söylem üretebilmekte ve temelde politik ve ekonomik gücü yakınında bulundurabilmektedir. Tomlinson bu noktada kültürel emperyalizm söylemine ilişkin M. Foucault'dan şu alıntıyı yapmaktadır:

“Söylemler, bazen birbirini aşan, bazen bir araya getirilmiş olan fakat pekâlâ birbirini dışlayabilecek ya da birbirinden habersiz olabilecek, kesintiye uğramış pratikler olarak ele alınmalıdır... dünyanın deşifre edilmeyi bekleyen, okunabilir bir yüzden ibaret olduğunu düşünmemeliyiz...” (Foucault, 1981, s. 67 akt. Tomlinson, 2020, s.28).

Tomlinson çalışmasının “Kim konuşuyor?” alt bölümünde UNESCO'ya atıfta bulunarak küresel diyalog oluşturduğu fakat bu diyalogun ayrıcalıklı bir yapı olduğunu ve dolayısıyla kültürel emperyalist söylem ürettiği görüşündedir. Buna örnek olarak Üçüncü Dünya Ülkelerinin UNESCO konferanslarında *Many Voice, One World* (Çok Sesli Tek Bir Dünya) başlıklı rapor yayınladığı belirtilmektedir. Yazar söyleme ilişkin, “Söylemin erişilebilirliği, daima nesnel yani kapitalist dünya düzeninde ekonomik bir güce bağlıdır” ifadesini kullanmaktadır (Tomlinson, 2020, s. 38).

Çalışmada kültürel emperyalizmden bahsetmenin “Medya Emperyalizmi Olarak Kültürel Emperyalizm”, “Milliyet Söylemi Olarak Kültürel Emperyalizm”, “Küresel Kapitalizmin Eleştirisi Olarak Kültürel Emperyalizm”, “Modernliğin Eleştirisi Olarak Kültürel Emperyalizm” biçiminde dört yolu olduğu belirtilmektedir. Medya emperyalizmi ve kültürel emperyalizm arasındaki söylemsel farklılıklara ilişkin Tomlinson, C. Lee'nin görüşü çerçevesinde şöyle ifade etmektedir:

“Lee'ye göre ‘Neo-Marksistler’ daha geniş anlamdaki ‘kültürel emperyalizm’ terimini tercih ederler çünkü ‘medyanın oynadığı rolü daha bütünsel bir bakış’ içerisinde ele alılar; medyayı daha geniş bir tahakkümün bir parçası olarak görürler. ‘Marksist olmayanlar ise, her şeyi kapsayan ‘kültürel emperyalizm’ yerine medya emperyalizmi terimini tercih ederler çünkü zımnen ifade edilen daha geniş tahakküm fikrini ve medya emperyalizminin bunun içerisinde yer aldığını önsel olarak kabul etmezler. Marksist olmayanların tercihi,

‘daha belirli ve daha somut olarak incelebilecek bir olgular silsilesini’ anlatan bir terimdir” (Lee, 1979, s. 41-42 akt. Tomlinson, 2020, s.45).

Medya emperyalizmi kavramına bakıldığında Marksist kuram açısından kültürel emperyalizmin tek bir alana indirgendiği bir kavram olarak düşünülmektedir, milliyet söylemi eksenli küresel kapitalizmin eleştirisinde Marksist kuramcılar medya emperyalizmi gibi küresel kapitalizmin ulus-devlet olarak politik ekonomi alanında da indirgendiği düşünülmektedir (Tomlinson, 2020, s.52-53). Yazar Marksist kuram açısından kapitalizmin salt olarak bir üretim biçimi veya ekonomi politikasından ibaret olmadığını; kapitalizmin teknik-ekonomik, politik, toplumsal-ilişkisel, deneyimsel ve sembolik olguları içeren kültürel bütünlük olduğu belirtmektedir. Buna ilişkin dünyada benzer üretim tüketim kalıpları dışında yaşamın tüm alanında kültürel çeşitliğin kültürel özdeşlik haline geldiğinden bahsedilmektedir. Tomlinson’a göre (2020, s. 55) toplumsal kültürün yapısı küresel ölçekte insani bütün deneyimlerin metalaşmasını içermektedir. Değerlendirilmesi yapılan bu çalışmada kültürel emperyalizmden bahsetmenin dört yolu biçiminde bölümlere ayrıldığı görülmektedir: Medya Emperyalizmi (1), Milliyet Söylemi ve Kültürel Emperyalizm (2), Kapitalizm Kültürü (3), Modernlik, Kalkınma ve Kültürel Alinyazısı (4).

Kültürel Emperyalizm başlıklı bu çalışmanın ikinci bölümü olan *Medya Emperyalizmi* bölümünde genel bağlamda kültürel emperyalizmin ve esasen medyanın kültür olgusunun yerini aldığı görüşü hakimdir. Tomlinson (2020, s.63), kültürel emperyalizmde medyanın rolünün Batı kültürünün dayatması olarak görüldüğünü belirtmektedir. Medya emperyalizminin öncelikli konumu kültürün gerilediği ve kültürel olanın belirlenmesinin zorlaştığı söylenmektedir. Çünkü medyatik araçlarla kültürel alana tahakküm söz konusudur. Medyanın toplumların kültürlerine olan tahakkümü kaçınılmaz bir gerçektir çünkü medyanın küresel ölçekte denetimi sağlanamamaktadır ve medyanın piyasaya olan hakimiyeti tahakkümü kaçınılmaz kılmaktadır. Yalnızca Batı değil herhangi bir toplumun özsel faktörlerinin medya aracılığıyla küresele yayılabilmektedir. Öte yandan medya emperyalizmi Bağımlılık kuramı bağlamında da ele alınmaktadır. Birinci ve Üçüncü Dünya Ülkeleri arasındaki ekonomik bağımlılık üretimden tüketime yönelmiştir, Üçüncü Dünya Ülkelerinin sadece somut metaları değil televizyon örneğinde de olduğu gibi davranışları, yaşam tarzlarını da tükettiği gerçektir, televizyon veya diğer medya burada araçsal konumdadır. Tomlinson medya emperyalizmi bölümünde Herbert Schiller’e atıfta bulunarak Schiller’in Wallerstein’ı izlediğini ve küresel kapitalist piyasa

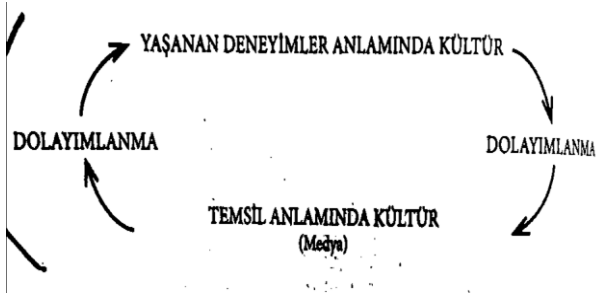
ekonomisinin modern dünya sistemi oluşturduğu görüşüne yer vermektedir. Schiller'e göre medya emperyalizmi ideolojik olarak desteklenen küresel bilişimsel altyapı ile desteklenir, bağımlılık kuramında belirtildiği gibi Schiller de esasen çevrenin merkeze bilgiye, üretime, eğitime, eğlenceye ulaşmak için bağımlı oldukları kanısındadır. Yazara göre medya hem tüketimden kaynaklı ticari pazar aracı hem de kültürel tahakkümün aracı konumundadır.

Medya Emperyalizmi bölümünde medyanın kültürel emperyalist tahakkümüne ilişkin üç örnek sunulmuştur, bunlar; Disney Çizgi Romanları, Dallas dizisi ve Charlie Chaplin filmleridir. Tomlinson, bu örneklerle medyanın kültürü saf dışı bırakarak tüm insanlığın ortak davranışlarına dikkat çekmektedir. Disney karakterlerinin masum ve dürüst izleniminin arkasında emperyalist karakterler olduğu, Disney'in çizgi romanlarının Amerikan emperyalizminin güçlü bir ideolojik aracı olduğu ifade edilmektedir. Bir eğlence unsuru olarak çocukların Disney çizgi romanlarını tüketimi zararsız görüldüğu fakat aslında Amerikan yaşam tarzını betimlediği savunulmaktadır. Örneğin Disney çizgi romanı karakterlerinden olan Varyemez Amca, aslında kapitalist sınıfın örgütlü gücünü gülünç, milyoner bir cimrinin acınacak derecede duygusal yalnızlığı olarak betimlenerek (Dorfman ve Mattelart bu görüşü savunur), tüketimin olumsallaştırıldığı söylenmektedir. İthal edilen tüketim unsurları (sözgelimi yazar Coca Cola örneğini vermektedir) gibi medyatik unsurlarla Amerikan rüyasının dolaşımına dikkat çekmektedir. Diğer bir örnek Dallas dizisi benzer biçimde dizide yer alan lüks tüketim unsurları ile Amerikan rüyasının oluşmasına ve tüketimin artmasına sebep olduğu ifade edilmektedir. Fakat bunun dışında Kültürolog İlen Ang'in Dallas izleyicileri üzerinde yapmış olduğu araştırmanın bulgularına bakıldığında Dallas izleyicilerinin söz konusu diziyi seyretmekten keyif aldığı bulguları üzerine Tomlinson'ın görüşü tek bir nedeni olmayan dizinin içsel melodramatik yapısına duyulan zevke bağlı kompleks bir olgu olduğunu savunduğu görülmektedir.

Medya emperyalizmi benzer davranış kalıbına ve yaşam tarzına sahip küreselliği yaratmaktadır. Tomlinson, bir diğer örnek olarak Charlie Chaplin dizilerinin komik, eğlenceli bulunmasının insani duyguların tahakkümü ile ilişkilendirir. Chaplin espri anlayışının evrensel cazibesi kültür farklılıklarını aşarak ortak insanlığa hitap ediyor olması ve izleyici kazandırması medya emperyalizminin göstergesi konumundadır. Nihayetinde Tomlinson, kültürel tahakkümün ekonomik tahakküm fikrine yöneldiği görüşündedir. Medya emperyalizmine ilişkin olarak Arthur Kroker ve David Cook'un çalışmasındaki "Postmodern kültürde toplumun aynası TV değildir, tam tersi olarak toplum TV'nin aynasıdır" ifadeye yer verilerek medya

ve kültür arasında sanal bir özdeşlik olduğu belirtilmektedir (Kroker & Cook, 1988, s.268 akt. Tomlinson, 2020, s. 105).

Medya içinden çıktığı kültürün öğelerini sunmaktadır, modern kapitalist toplumun her türlü toplumsal deneyimi medyaya yansıyor meta halini alır ve izleyicilerin boş zamanlarını tükettikleri uğraş haline gelerek sömürünün farklı görünümü olarak düşünülebilmektedir. Tomlinson medya ve kültür arasındaki etkileşim düzeyini şema halinde sunmaktadır:



Şekil 1: Medya Ve Kültür Arasındaki Etkileşim Düzeyi

Kaynak: Tomlinson, 2020, s.110

Çalışmanın üçüncü bölümü olan *Milliyet Söylemi ve Kültürel Emperyalizm* başlığındaki bölümde, giriş bölümünde yer alan UNESCO ve ulus-devlet tartışmasının genişletildiği, kültürel tahakküme karşı gelişen milliyetçi hareketlere yer verildiği görülmektedir. Tomlinson (2020, s. 116) bu bölüme şu şekilde bir ön kabulle başlamaktadır: “Küresel konulardan söz eden bir kimse, uluslar ve milliyet sorunlarından bahsetmeden edemez.” Bakıldığında çağdaş dönemde milliyetçi hareketler ile ulus-devlet söyleminin gelişimi 20. yüzyılın son çeyreğinde küresel tahakküme karşı geliştiği düşünülebilmektedir. Bu bölümde üzerinde durulan konu kültürel emperyalizmden bahsederken ortaya çıkan politik sorunlardır. Yazar Tomlinson söz konusu politik sorunların esasen bir ulusun başka bir ulus üstünde üstünlük kurmak olduğundan kaynaklandığı ve esas sorunsalın ulusların tahakkümü olduğu görüşündedir.

Yazara göre ulusal kültür özelde ideolojik ve siyasi anlamı olduğu gibi yaşanan toplumda aidiyet duygusuna karşılık gelmektedir. Birey ve toplumların ‘bilinçli’ bir biçimde ürettikleri, geçmişten gelen geleneklerin devamı ve toplamı ile o topluluğa ait özsel değerlerin tamamı ulusal kültüre aittir. Aynı zamanda ulusal kültür durağan bir yapıda veya zamana sıkışık kalan bir olgu değildir. Tomlinson ulusal kültürü mekâna veya o topluluğun yerleşik alanına ait olduğu görüşündedir. UNESCO söyleminin ise esas

olarak “ulus-devletlerin küresel ilişkileri” (Tomlinson, 2020, s.119) biçiminde bir karşılığının olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla kültürel mirasın kapitalist tüketime karşı korunumu noktasında UNESCO, kültürel kimlikleri kültürel emperyalizme karşı koruduğunda ulusal kültürleri koruma amacına sahiptir. UNESCO'nun esasen tek bir ulusal yapı için değil bütün insanlık için kültürlerin korunumunu amaç edindiği düşünülmektedir. UNESCO raporuna göre kültür, tek bir yerel topluluğun oluşumundan değil de tüm insanlığın ortak bir ürünü biçiminde evrenselliğin oluşumu olduğu görüşü hakimdir (akt. Tomlinson, 2020, s. 120-121). Öte yandan yazara göre UNESCO çoğulculuğun savunusunu yapmaktadır, fakat diplomatik bir tutarsızlık içerisindedir, çünkü UNESCO hâkim Batı kültürünün bir oluşumudur ve aynı zamanda uluslararası bir kuruluş olması açısından evrensel dilin kullanıldığı yapıya karşılık gelmektedir. Öyle ki UNESCO çalışmada da belirtildiği gibi ulusal kültürün korunumu için ulusal dile önem verilmesi gerektiği görüşündedir fakat uluslararası kuruluşların tek bir dili kullanıyor olması çelişkisi çalışmanın giriş bölümündeki “Kim konuşuyor?” sorusunu hatırlatmaktadır.

Yazar, çağdaş toplumlarda emperyalist erime potasının tam anlamıyla başarıya ulaşmadığı görüşündedir, bu durumu Amerika'da dışa kapalı bir topluluk olan Yankee'lerin “*Yankees go home*” (Defolun Amerikalılar) sloganı ile örneklendirir (Tomlinson, 2020, s. 127). Kültürel emperyalizmin Amerikan yaşam tarzına ait göstergeleri olan McDonald's, Madonna gibi ürünler yazara göre kültürel işgalin fenomenleridir.

Çalışmada, önceki bölümde ifade edilen kültür kavramında olduğu gibi ulusal kimlik kavramının da kapsamındaki çelişkilerden dolayı belirsizliğin olduğu ifade edilmektedir. Ulusal kimlik kavramının kapsamının belirsizliği kültürel emperyalizm söylemi konusunda sorun yaratmaktadır, çünkü; ulusal kimliğin referans noktası ulus-devlet inşasıdır, nitekim ulus-devlet bileşimi ulusun bilinçli olarak oluşturulan yapılarına karşılık gelmektedir. Bu noktada ulusal kimliğe yönelik emperyalist tahakküm bireylerin farkındalık kazanamadığı bilinçdışı düzeydedir ve bu nedenle sorunsallaşmaktadır. Öte yandan çalışmada ulus kavramına ilişkin Anderson'ın “hayali bir siyasi cemaat” olarak tanımlamasına yer verilmiştir (Tomlinson, 2020, s. 136). Anderson gibi Tomlinson da ulusun bireylerin zihninde sınırlı kalan siyasi bir birliktelik olduğu görüşündedir. Öte yandan Giddens ise ulusal kimliğin ideolojik yönü olan milliyetçiliğin psikolojik bir olgu olabildiği görüşündedir. Tomlinson, modernliğin bir sonucu olarak ulusal kimliğin yükseldiği görüşündedir. Giddens, ulusal kimliğe dahil edilebilecek tüm aidiyet unsurlarının mevcut olduğu geleneksel toplumlarda “ontolojik güvenin” var

olduğu ve modern kapitalist toplumda ontolojik güvenin ortadan kalktığı görüşündedir (Giddens, 1979, s. 219; Tomlinson, 2020, s.144). Bu bağlamda milliyetçiliğin de ortaya çıkışı ontolojik güvenin sürdürülmesi amacına yönelik olduğu söylenebilmektedir.

Çalışmanın diğer bir bölümü olan *Kapitalizmin Kültürü* başlıklı bölümünde kapitalizmin bir tüketim kültürü yarattığı ve her türlü kültürel faaliyetlerin metalaştığı fikri hakimdir. Bununla beraber kültürel emperyalizmin kapitalist kültürün yayılması olarak düşünülmektedir. Öte yandan kültürel emperyalizme yönelik başka bir görüş ise kültürel emperyalizmin kapitalist bir araç olarak düşünüldüğü görüş bulunmaktadır. Tomlinson'a göre bu görüş hem kapitalist süreçlerin dinamiklerini hem de kültürel uygulamaların doğasının yanlış yönetilmesine sebep olmaktadır. Bağımlılık teorisine bağlı R. Salinas ve L. Paldan'ın kültür ve kapitalizm ilişkisini kültür tanımlamalarıyla anlaşılabilirliktedir:

“Kültür, toplumun sınıfsal yapısı tarafından koşullanan ve tarihsel olarak daima özgül bir olgu olmuştur. Kapitalist bir toplumdaki çelişik sınıf yapısı, esas olarak sınıfsal yapıya paralel ölçüde bölünmüş bir kültür alanının ortaya çıkmasına neden olur” (akt. Tomlinson, 2020, s. 174).

Marksist perspektifteki bu tanımlamaya göre kültür ve kapitalizmin ilişkisi sınıf yapısıyla bir şekilde ilişkilidir. Kapitalizmin kültürle olan ilişkisi, kendi yörüngesine giren insanların kültürel alışkanlıklarını değiştirdiği yönündedir. Marksist anlamda başka bir görüş olarak Frank'ın görüşüne yer verilmektedir. Frank'a göre kapitalizmin, politik ekonomi dışında kültürel bazı sonuçlar yarattığı ve bu sonuçlardan birinin de “az gelişmişliğin gelişmesi” olduğu belirtilmektedir (Tomlinson, 2020, s. 178). Bağımlılık kuramı esasen kapitalist toplumların kültürel türdeşliğe doğru ilerleyen kültürel emperyalizmin var olduğu kanısındadır.

Çalışmada üzerinde durulan diğer bir kavram ise ‘yanlış bilinç’ kavramıdır. Yanlış bilinç kavramı kültürel tahakkümün insanlara fark ettirmeden ilerlediği anlamına gelmektedir. Tomlinson, bir kültürün asıl şeklinin koruyamaması yeni bir ortamdan veya kapitalist endüstriyel modernleşmeyle açıklanabileceği görüşündedir. Özerkliğin bireye ait olabileceği kültürel özerkliğin olamayacağı söylenmektedir. Yanlış bilinç kavramı ile kapitalizmin sebep olduğu tüketim eylemsellikleri ile bireylerin bilinçli eylemlerinin rasyonellik dışında eylemsellikler olduğu vurgulanmaktadır. Kapitalizmin kültürü bölümünde metanın reklam yoluyla yayılması ve tüketimin aşırılığı üzerinde durulmaktadır. Tomlinson tüketimin aşırılığı olgusu üzerindeki görüşü tüketimin mutsuzluktaki mutluluk olduğu

yönündedir, tüketim pratiklerine yüklenen anlamın ve amacın mutluluk, kimlik gibi duygulara etkisi olduğunu, amacın esas olarak tüketmek olduğu belirtilmiştir. Tüketim pratiklerinin Hristiyan toplumlar açısından “İnsan sadece ekmele yaşayamaz” (Tomlinson, 2020, s.206) mottosu çerçevesinde ahlaki bir etkisinin de var olduğu söylenmektedir. Tüketimin aşırılığı bağlamında eleştirel teorisyen H. Marcuse, gerçek ihtiyaçlar ve sahte ihtiyaçlar ayrımı yapmaktadır, ona göre sahte ihtiyaçlar, “cendere altına alınan bireye belli sosyal çıkarlar tarafından yukarıdan dayatılır: Aşırı çalışma, saldırganlık, sefalet ve adaletsizliği sürdürecektir ihtiyaçlar” (akt. Tomlinson, 2020, s.210) kategorisindedir. Marcuse dinlenmenin, eğlenmenin ve tüketmenin de sahte ihtiyaçlar kategorisinde olduğu görüşündedir. Yanı sıra bireyin kapitalist kültürde gerçek ihtiyaçlarını belirlemede reklam gibi etkenlerden dolayı özerk davranmadığı, sadece fizyolojik ihtiyaçları gerçekleştirmede özerk olunabileceği belirtilmektedir. Bireylerin modern kapitalist toplumda sahip oldukları rollerin de tüketim pratiklerini belirlediği söylenmektedir.

Yazar çalışmasının son bölümü olan Modernlik, Kalkınma ve Kültürel Alinyazısı başlıklı bölümünde kapitalist kültüre ve kapitalist modernliğe yönelik eleştirilerini genel paydada kaleme aldığı görülmektedir. Modernlik teriminin de zamansallık boyunca tanımsal açıdan esnemesi ve dönüşüm içerisinde olması belirsiz olduğunu gösterebilmektedir. Kültürlerin, kalkınma söylemi sebebiyle modernliğe mahkûm olduğu ve kalkınmanın da insani öz gelişme olduğu belirtilmektedir. Modernliğin getirmiş olduğu toplumsal değişimin kavramsal olarak 19. yüzyıldan beri “gelenekten modernliğe, mekanik tesanüdden organik tesanüde, kapitalizm öncesinden kapitalizme, *Gemeinschaft'tan Gesellschaft'a* geçiş gibi” (Tomlinson, 2020, s. 231) çeşitli kavramlarla açıklanmaya çalışılmıştır. Modern toplum eleştirisinin hareket noktası aklın eleştirisi olmuştur. Tomlinson aklın rasyonel eleştirisinin zorluğundan bahsederek Adorno ve Horkheimer'in çalışmasını bu noktada eleştirmektedir. Öte yandan Tomlinson'ın, J. Habermas'ın üzerinde çalıştığı aydınlanmanın diyalektiği sorunsalının ironik olduğu ve aklın özeleştirisinin yabancılaşmayı getirebileceği ifadesiyle (akt. Tomlinson, 2020, s.237) görüşünü desteklediği görülmektedir.

Çalışmada Marksist düşünür M. Berman “Modern olmak, Marx'ın ifadesiyle, ‘katı olan her şeyin eriyip havaya karıştığı’ bir evrenin parçası olmak demektir” söylemine yer verilerek modernliğin müphemliği vurgusunun yoğunlaştırıldığı görülmektedir. Modern olmanın her şeyin metalaştırılarak tüketilen bir karşılığı olduğu düşünülmektedir. Modernist olmanın ise bireyin kargaşa içinde rahat hissetmesi, yani akışkan toplum ritmine uyum

sağlayabilmesi anlamına gelmektedir. Tomlinson (2020, s.243), siyasi ve ekonomik birtakım yapılardaki modernleşmenin küreselliğin zorunluluğu olduğunu belirtmektedir. Küresel zorunluluğun ise kalkınma söylemi ile geliştiğinden, kalkınmış toplumun kalkınmak gerekliliklerinin tahakkümü oluşturduğundan bahsedilmektedir. Öte yandan çalışmada Marksist düşünür Castoriadis, modernitenin toplam rasyonalite ve modern toplumun rasyonalitesinin en önemli unsurunun ekonomi olduğu ve kalkınmanın da hayali anlamlandırma olduğu görüşündedir. Bununla ilgili olarak Tomlinson kalkınma ve kalkınmaya dair her türlü araçsalın sahte rasyonalite sergilemekte olduğunu belirtmektedir. Dahası Castoriadis, modernleşmenin getirdiği değişimleri toplumlar için kültürel kaderci olmadığı kanısındadır. Tomlinson, kültürel emperyalizmin bireylerin alinyazısı olmadığını her zaman bir karar merceği olduğu görüşündedir. Kültürel emperyalizmin hayali düzlemde olduğu düşünülmektedir. Dahası Tomlinson, Batı toplumlarının kalkınma projelerinin Üçüncü Dünya ülkelerinin toplumsal muhayyilelerin sömürgeleştirdiğini ve bundan dolayı Üçüncü Dünyanın özerk olmadığını belirtmektedir.

Genel itibariyle Tomlinson (2020, s. 269), kapitalist modernleşmenin kültürel etkisinin dayatma değil de kültürel kayıp olduğu görüşündedir. Kapitalist modernleşmenin toplumların kültürlerini zayıflatıcı bir unsur olarak görme eğilimindedir. Kültürel emperyalizmin kurumlar düzeyinde kültürel tahakkümünden şu bağlamda bahsetmektedir: “Modernliğin kurumları yaygınlaştıkça küresel kültürler modernleşmeye başlar ve kolektif iradenin ortak anlam ve yönelim oluşturamaması sorunu hepsinin karşısına dikilir”. Modern kapitalist toplumlarda kolektif iradenin yönelimi toplumsal hareketlerle görünür olmaktadır ve bu noktada Habermas’a göre toplumsal hareketler yaşam dünyasının sömürgeleştirilmesi eğilimlerine karşı direnişlerdir. “Modernliğin Sorumlusu Kim?” sorusuyla söz konusu tahakkümün modernleşmenin Batı toplumlarında daha erken başlamasından dolayı Batının suçlanmasına kısmi olarak sebep olabileceğinden söz edilmiştir. Fakat Tomlinson, Castoriadis gibi modernliğin özerkleştirilmiş kurumlarının suçlamanın daha fazla anlam ifade ettiği görüşündedir.

Sonuç olarak çalışmada, ulus devletin, kitle iletişim araçlarının ve kapitalist yapıların modern toplumların özelliği olduğu gibi aynı zamanda modernliğin kültürel gereklilikleri olduğu düşünülmektedir. Yine sonuç itibariyle Tomlinson’ın esas görüşü, kültürel emperyalizmin bir dayatmadan ziyade küresel alanda kültürel kayıplara karşılık gelmektedir. Fakat kapitalist modernliğin kültürel alanda politik, ekonomik veya teknolojik alanda olduğu kadar güçlü olmadığı görüşündedir. Tomlinson, kültürel emperyalizmden

hareketle değişen toplumsallığın içinde emperyalizmin yerini küreselleşme aldığını savunmaktadır. Emperyalizmin ekonomik, politik ve kültürel unsurlarının küreselleşme çatısı altında modernlik kavramsalı içerisinde görünürlüğünü kaybettiği açıktır. Küreselleşmenin kültürel bir yöneliminin olmayışı sebebiyle kültürel emperyalizmin söz konusu olabileceğini düşünürmektedir.

Çıkar Çatışması Bildirimi: Yazar, çıkar çatışması bildirmemiştir.

Kaynakça

- Foucault, M. (1981). The order of discourse. In R. Young, *Untying the text* (p. 52). London: Routledge and Kegan Paul.
- Kroker, A., & Cook, D. (1988). *The postmodern scene: excremental culture and hyper-aesthetics*. London: Macmillan Education.
- Lee, C. C. (1979). *Media imperialism reconsidered*. Beverley Hills. Sage, 41-42.
- Tomlinson, J. (2020). *Kültürel Emperyalizm* (2. b.). (E. Zeybekoğlu, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.